

УДК 330.322

С.А. Фрунза, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Забезпечення інвестиційного розвитку аграрної сфери національної економіки

Розглянуто необхідність формування ефективного економічного механізму регулювання інвестиційного розвитку аграрної сфери як рушійної сили соціально-економічного прогресу. Проведено аналіз сучасного стану аграрної сфери та визначальних факторів інвестування в аграрні підприємства. Надано пропозиції щодо можливих джерел фінансування інвестиційних проектів аграрних підприємств **аграрна сфера, іноземний капітал, іноземні інвестиції, фінансові важелі, механізм регулювання**

Постановка проблеми. На сучасному етапі ринкового реформування в аграрній сфері зосереджено біля 30% основних виробничих фондів, працює третина загальної чисельності працівників, зайнятих у народному господарстві, виробляється третина національного доходу, формується 70% роздрібного товарообігу. Продукція аграрної сфери набула статусу однієї з основних у стратегії експорту України. У такій ситуації просування національної економіки країни до світового ринку без відповідних перетворень, які стосуються аграрної сфери, приречене на невдачу. Особливою мірою це стосується наявності джерел фінансування, необхідних для здійснення таких перетворень, та можливості їх ефективного використання.

Більшість проблем прогресивного економічного розвитку в країні в цілому та в окремих сферах (зокрема, в аграрній сфері) взаємозалежні. Так, результативність виробництва залежить від фінансово-кредитного забезпечення, яким визначається можливість формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських виробництв; згадане забезпечення, у свою чергу, – від результативності аграрного виробництва. Визначальною серед них є проблема, обумовлена відсутністю чітких стратегічних та тактичних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни в цілому, аграрної сфери та її окремих складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань інвестиційного розвитку національної економіки частково висвітлюється в роботах відомих українських та зарубіжних вчених: І.А. Бланка, М.Я. Дем'яненко, О.В. Носова, А.М. Поддєрьогіна, М.І. Савлука, О.Є. Гудзь тощо.

Невирішені частини загальної проблеми. Означена проблема, звісно, надто об'ємна та дискусійна. Вона не може обмежуватись лише науковим аналізом міжнародних стандартів та поглядів, тим паче – копіюванням механізмів розвитку, неадаптованих до сучасної практики національного господарювання. Успішний соціально-економічний розвиток не можливий без науково обґрунтованої соціально-економічної політики, виважених стратегічних і тактичних рішень, які стосуються, зокрема, механізму регулювання інвестиційного розвитку, його ефективного функціонування. Формування ефективного економічного механізму регулювання інвестиційного розвитку аграрної сфери як рушійної сили соціально-економічного прогресу – чи не найважливіша складова загального процесу позитивного вирішення згаданої проблеми.

Метою статті є обґрунтування концептуально-теоретичних засад інвестиційного розвитку аграрної сфери національної економіки, визначити фактори інвестування та пошук можливих джерел інвестиційних проектів аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу. Формування та функціонування згаданого механізму в цілому та його частини, відповідальної за інвестування розвитку аграрної сфери, не уявляється можливим без наявності та ефективного використання можливостей джерел фінансування – як зовнішніх, так і внутрішніх.

Відносячи до зовнішніх джерел фінансування інвесторів зарубіжних країн, перш за все, слід зазначити, що в умовах сповільнення інвестиційної активності у світі в цілому, їх увагу все більш приковують Центральні та Східні Європейські країни: щорічні обсяги іноземних інвестицій у цей регіон залишаються стабільними на рівні 27-30 млрд. дол. США, їх вектор набуває чіткого спрямування на Схід. Західноєвропейські інвестори шукають місце для розміщення нового виробництва та базу для експансії на динамічні ринки Східної Європи, підприємці з країн СНД прагнуть виходу на Європейський та світовий ринок. За цих умов Україна, що межує з економічними культурами як Заходу, так і Сходу, виокремлюється привабливим самостійним середовищем для ведення бізнесу, ідеальним плацдармом для виробництва товарів та послуг, орієнтованих на обидва ринки [5].

Причин інвестувати розвиток економіки України в цілому та, зокрема, аграрного сектору, для інших країн декілька, це: динамічна економіка, значні ринки збуту, дешева і якісна робоча сила, стратегічне розміщення, різноманіття ресурсів [4].

За цих обставин експорт товарів та послуг за п'ять років збільшився у 2,2 рази (2001 р. – 18,1 млрд. дол. США, 2007 р. – 40,4 млрд. дол. США), імпорт – у 2,6 рази (2001 р. – 15,1 млрд. дол. США, 2007р. – 39,1 млрд. дол. США). ЄБРР прогнозує зростання ВВП України на 6,5% , Міжнародний валютний фонд – на 5-6%. За паритетом купівельної спроможності Україна на 1.01.08 займала 35-ту позицію з 229-ти країн світу [1].

Спостерігаються позитивні тенденції щодо зростання доходів населення, розширення середнього класу, підвищення попиту, розширення старих та формування нових ринків збуту.

Законодавче встановлена мінімальна заробітна плата в Україні одна з нижчих у Центральній та Східній Європі: у галузі сільського господарства середня зарплата – менше 90 дол. США. При невисокій ціні на людські ресурси, робоча сила є традиційно освіченою: понад 65% населення віком старше 10 років має загальну середню освіту, понад 31% – вищу.

Україна межує, з одного боку, з чинними та майбутніми членами Європейського Союзу. Таке розміщення відкриває для компаній, що працюють в Україні, доступ на ринки із загальним населенням близько 200 млн. осіб. Через Україну проходить більшість наземних транспортних шляхів з Центральної до Східної Європи та Азії, країна має вихід до морів, річкових магістралей, має розгалужену систему аеропортів. Завдяки такому географічному розташуванню та системи двосторонніх економічних домовленостей, вона є ідеальною базою як для підприємств, що орієнтуються на Західно- та Центральноєвропейські ринки збуту, так і для компаній, що планують реалізувати продукцію в інших країнах. Крім того, значна кількість інвесторів використовують таку позицію країни для залучення ресурсів Східної Європи у виробництві продукції для Західної Європи.

Не менш важливо, що Україна є традиційно багатою на ресурси не лише для агропромислового комплексу, але й для промисловості в цілому. Країна має одні з

найкращих в Європі чорноземів, що дозволяють їй бути основним постачальником сільськогосподарської продукції [7].

Завдячуючи зазначеним обставинам, за умов функціонування діючого механізму регулювання інвестиційного розвитку аграрної сфери за роки незалежності залучено для розвитку прямих іноземних інвестицій на суму 1167,7 млн. дол. США, що становить 17,5 % від їхнього загального обсягу в економіці країни. З них 84,6% вкладено у підприємства харчової промисловості та переробних галузей, 15,4% отримали сільськогосподарські підприємства. На кінець 2008 року прямі іноземні інвестиції в сільське господарство України склали 552,7 тис. дол. США по структурі інвестицій в галузі склало 1,9%, що на 123,5% більше ніж на аналогічну дату минулого року, коли цей обсяг становив 399,8 млн. дол. США. Понад 70% інвестицій в АПК України здійснено у вигляді фінансових інвестицій, насамперед внесків до статутного капіталу.

Прямі іноземні інвестиції залучалися у 812 підприємств по виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів на загальну суму 1655,5 млн. дол. США (4,6% від залучених в економіку України та 67,4 % від залучених в АПК). У сільське господарство та мисливство за цей період було вкладено 799 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (відповідно 2,2 та 32,6 %) у 655 сільськогосподарських підприємств.

Протягом 2008 року приріст іноземного капіталу становив 340,4 млн. дол. США (на 23 % менше, ніж за 2007 рік). Іноземними інвесторами в сільське господарство вкладено 246,1 млн. дол. США (в 1,6 рази більше, ніж у 2007 році), в харчову промисловість – 94,3 млн. дол. США (в 3 рази менше). Основний відтік інвестицій – 186,8 млн. дол. США спостерігався у IV кварталі 2008 року [1].

Основними інвесторами в агропромисловий комплекс України є фірми Нідерландів, Кіпру, Великобританії, Швеції, США, Німеччини, Франції, Росії та Австрії.

У даній ситуації вибір конкретної країни для здійснення інвестицій стає непростим завданням топ-менеджерів транснаціональних корпорацій та інвестиційних фондів, які користуються рейтинговими оцінками авторитетних міжнародних інституцій як основи для обрання тієї чи іншої країни об'єктом для капіталовкладень.

Потреба аграрної сфери України в інвестиціях різних видів неоднакова. Найбільшу цінність мають нові технології устаткування, ноу-хау, вільно конвертована іноземна валюта. З іншого боку, можливості вкладення тих чи інших видів інвестицій часто різні в різних іноземних інвесторів у залежності від країни походження. Виходячи з такого контексту, проблему залучення іноземних капіталів в аграрну сферу національної економіки доцільно розглядати диференційовано – за інвесторами з економічно розвинутих країн, із країн території колишнього СРСР, з інших країн світу.

Підприємці з економічно розвинутих країн Європи й Америки володіють найбільш цінними для аграрної сфери України потенційними інвестиціями. У той же час вони вимагають вищих гарантій для вкладення своїх капіталів. Що стосується залучення інвестицій з країн території колишнього СРСР, то, визнаючи їхню постійну потребу, необхідно відзначити і певну специфіку, обумовлену неоднаковим рівнем розвитку в них ринкових відносин, що слід враховувати при визначенні джерел інвестування.

У процесі інвестування капіталу кожна з причетних до нього сторін має свої пріоритети.

Діючий механізм регулювання інвестиційного розвитку аграрної сфери стосується переважно переробної промисловості з орієнтирами переважно на:

- упровадження передових технологій, що сприяє досягненню високої і стійкої конкурентноздатності продукції агровиробників на вітчизняному і світовому ринках;
- створення нових технологічно оснащених робочих місць, особливо в тих галузях аграрної сфери, де виробляються засоби виробництва для сільського господарства і переробної промисловості;
- досягнення збалансованості державного бюджету, задоволення платоспроможного попиту, рішення соціальних, екологічних проблем.

На потенційних іноземних інвесторів поряд з відзначеними вище факторами діють і інші ринкові регулятори, що примушують їх відшукувати нові сфери вкладення капіталу, це: висока конкуренція на вже освоєних ринках збуту продукції, пошук у довгостроковій перспективі нових ринків; потреба в нових джерелах прибутку, обумовлена складним фінансово-економічним становищем з загальною стратегією її розвитку.

Пріоритетні цілі потенційних іноземних інвесторів (а самих інвесторів, як потенційне джерело інвестування вітчизняної аграрної сфери) потрібно враховувати органам державного і господарського управління, українським підприємцям. З огляду на низький рівень ринкової культури вітчизняних підприємців, їх недостатню поінформованість щодо ситуації на світових ринках товарів, робочої сили, грошей і капіталів, органи державного управління на сучасному етапі повинні взяти на себе левову частку функцій інформаційного забезпечення, організаційної і правової підтримки українських виробників. Відсутність таких дій провокує до ризику значних збитків вітчизняних підприємців, зменшення надходжень фінансових ресурсів (включаючи іноземну валюту) до державного бюджету.

На державному рівні для аграрної сфери України виникає нагальна потреба чіткого визначення пріоритетних галузей виробництва, куди в першу чергу повинні залучатися іноземні інвестиції. Про такі галузі мають бути проінформовані потенційні іноземні інвестори. Одним з базових критеріїв доцільності їх вибору повинна стати можливість досягнення ланцюгової реакції господарської активності й економічного росту у всій аграрній сфері як наслідку первинної ін'єкції капіталів.

З огляду на вітчизняні потреби, а також досвід країн світу (зокрема, країн Східної Європи) для умов аграрної сфери України виокремлюються наступні пріоритетні сфери-адресати іноземних інвестицій:

- виробництво технологічного устаткування;
- виробництво тари й упакування;
- біотехнології в галузях переробної промисловості аграрної сфери;
- створення об'єктів соціальної інфраструктури.

Про доцільність відзначених пріоритетів свідчить хоча б той факт, що в Україні від несвоєчасного збору і вивозу, поганого збереження і переробки цукрового буряка щорічно втрачається до 600-800 тис. т. цукру. Аналогічні приклади можна привести і по інших галузях та виробництвах.

Звичайно, перерахування пріоритетів має попередній характер. У залежності від нагромадження досвіду залучення іноземних інвестицій його потрібно корегувати. Що стосується пілг у відзначених сферах, то вони повинні надаватися тільки тоді, коли вироблена продукція за технічними (технологічними) характеристиками не поступається найбільш розповсюдженим аналогам на ринках країн світу. Доцільність таких дій обумовлена ще і необхідністю стимулювання випуску конкурентноздатної продукції, з яким би вітчизняні виробники могли виходити на світовий ринок.

Що стосується створення підприємств, що цілком належали б іноземним власникам, то для цього останні повинні мати для своїх капіталів в Україні не тільки

сприятливе правове й економічне середовище, але і бути добре обізнаними про ринок, який вони захочуть освоїти. Тому з об'єктивних обставин не слід очікувати створення більш-менш значного прошарку таких аграрних підприємств в Україні раніше, ніж через чотири-п'ять років.

З іншого боку, для економічного росту аграрної сфери України доцільним є не створення на нашій території значної кількості підприємств, що цілком належать іноземним власникам, а імпорт через границю ліцензій і "ноу-хау" на передову техніку і технології й створення на цій основі спільних підприємств. При цьому значний економічний ефект може дати уніфікація засобів виробництва порівняно з тими, що використовуються в розвинутих країнах. Наприклад, у аграрнопереробній промисловості цей прийом дозволив би скоротити капітальні вкладення порівняно із засобами виробництва, створеними за індивідуальними проектами.

Залучення іноземних інвестицій, як свідчить світова практика, є засобом стимулювання конкуренції на внутрішньому ринку. Для одержання вигод і прибутків від іноземних інвестицій українськими підприємцями і державою в цілому необхідно не тільки ліквідувати існуючі в Україні перешкоди, про які згадувалося вище, але і мати на увазі, що процес інвестування в умовах ринкової економіки органічно зв'язаний із усім комплексом вітчизняного маркетингу.

Доцільним для економіки України сценарієм залучення іноземних інвестицій в аграрну сферу є поетапний перехід від імпорту невеликих партій технологічного устаткування чи устаткування інших товарів виробничого призначення з метою вивчення й освоєння ймовірного ринку збуту продукції до створення спільних підприємств із їхньою наступною експансією на ринки за межами України. Можливість такого варіанту дій залежить від послідовності в проведенні радикальних економічних реформ. При цьому необхідно відзначити, що всі рішення щодо контрактів повинні приймати незалежні від держави суб'єкти, що господарюють, підприємці, що будуть розпоряджатися власними чи позиковими ресурсами і відповідати за результати прийнятого рішення своїм майном. Державі повинна належати роль регулятора податкової, митної, та, опосередковано, кредитної політики. Тільки на такій основі залучення іноземних інвестицій буде сприяти підйому агропромислового комплексу й економіки України в цілому.

Зазначене вище, торкаючись привабливості сфери сільськогосподарського виробництва України для зарубіжних інвесторів, показує, що і в цьому аспекті ефективність інвестування аграрної сфери не є питанням однозначно переконливим. Маючи привабливу в цілому для зарубіжного інвестора сферу аграрного виробництва, ще не до кінця зрозуміло, наскільки ефективним може виявитися її інвестування за умов функціонування діючого механізму.

Не менше питань виникає й при аналізі ефективності механізму інвестування аграрної сфери економіки України як умовно закритої для іноземного інвестора системи. У такій системі на перший план мають виступати внутрішні джерела інвестування [2, 3].

Висновки. Виходячи з викладеного, всі можливі джерела фінансування інвестиційного проекту можна згрупувати в чотири блоки (рис.1). Особливо вагомим (по обсягу інвестицій), безумовно, є перший блок – власні фінансові ресурси, що реалізують інвестиційний проект.

Рисунок 1 - Можливі джерела фінансування інвестиційного проекту на рівні аграрних підприємств

В ринкових умовах господарювання для реформованих підприємств аграрного сектора економіки України однією з головних проблем є залучення інвестиційних та інноваційних ресурсів. Крім того, за умов обмеженості внутрішніх ресурсів найбільш привабливим джерелом матеріально-технічного та фінансового забезпечення підприємств є іноземні інвестиції. Проте, на сьогодні їх обсяг та рівень ефективності залишаються вкрай недостатніми через наявність цілої низки чинників: нестабільності законодавчої бази, відсутності належного захисту інвесторів та недостатньої прибутковості інвестицій.

Для інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки необхідна виважена державна підтримка. Держава має виконувати функції гаранта стабільності інвестиційного клімату за рахунок проведення регламентованої та передбачуваної податкової, амортизаційної, митної, цінової та кредитної політики.

Серед фінансових важелів, які суттєвіше впливають на формування ринкового середовища в аграрному секторі, загальноновизнаними є: кредитне забезпечення; оподаткування; страховий захист; державна підтримка сільських товаровиробників. Саме ці фактори і саме в такій послідовності після цінового паритету забезпечують нормальне функціонування господарських структур у ринкових умовах.

Перспективою подальших досліджень є розробка ефективних заходів забезпечення інвестиційного розвитку аграрної сфери національної економіки, на рівні удосконалення економічного механізму інвестиційного розвитку аграрної сфери економіки.

Список літератури

1. <http://www.minagro.kiev.ua/analytic>
2. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству №22 від 23.11.98 р. //Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1998. - №7. – С. 18-28.
3. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій, затверджена Наказом Агентства з питань запобігання банкрутства підприємств та організацій від 27 червня 1997 р. № 81, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 5 серпня 1997 р. За № 288/2092.
4. Гудзь О.Є. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств//Облік і фінанси АПК. – 2007. - №3/5. – С. 100.
5. Дем'яненко М.Я. Стратегія розвитку агропромислового комплексу України. Проект// Економіка України. – 2005. - №7. – С. 112.
6. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – 536 с.
7. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи // Економіка та прогнозування, 2003, №3. – С.119-137.

С. Фрунза

Обеспечение инвестиционного развития аграрной сферы национальной экономики

Рассмотрена необходимость формирования эффективного экономического механизма регулирования инвестиционного развития аграрной сферы национальной экономики, что может влиять на социально-экономический прогресс. Проведен анализ состояние аграрной сферы Украины на сегодняшний день, а также причины инвестирования в аграрные предприятия, охарактеризованы источники финансирования инвестиционных проектов аграрных предприятий

S. Frunza

Maintenance of investment development of agrarian sphere of national economy

Necessity of formation of the effective economic mechanism of regulation of investment development of agrarian sphere of national economy that can influence social and economic progress is considered. The analysis a condition of agrarian sphere of Ukraine for today, and also the investment reasons in the agrarian enterprises is carried out, sources of financing of investment projects of the agrarian enterprises are characterized.

Одержано 16.04.10